

واژه-دستور صفت در زبان فارسی

پریوش صفا (عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس،
پژوهشگر گروه دستور فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

مقاله حاضر به معرفی طرحی اختصاص دارد که می‌تواند مبنای همه پژوهش‌هایی گردد که، در وهله اول، با مقوله صفت و، در نهایت، با زبان فارسی ارتباط دارند. در عصر فناوری اطلاعات، که ضرورت دستیابی هرچه سریع‌تر به اطلاعات مورد نیاز به نحوی بارز احساس می‌شود، استفاده از فناوری نو برای تحقیق در زمینه‌های گوناگون علوم انسانی از اهمیت خاصی برخوردار است. طرح واژه-دستور زبان فارسی نیز برای برآوردن همین نیاز در فرهنگستان زبان و ادب فارسی آغاز گردید. این طرح که به بررسی ویژگی‌های صرفی و نحوی صفت‌های زبان فارسی اختصاص یافته است، در کشورهای دیگر، از جمله در فرانسه، پیشینه‌ای نسبتاً طولانی دارد؛ اما از مرز الگوی اصلی خود فراتر رفته و، در واقع، یکی از تفاوت‌های بارز آن با مشابه فرانسوی‌اش این است که ما ویژگی‌های صرفی را نیز در نظر گرفته‌ایم. واژه-دستور بانکی اطلاعاتی است حاوی کلیه ویژگی‌های دستوری واژگان زبان، که در چهار مقوله صفت، اسم، فعل و قید بررسی می‌شوند. این کار در فرانسه، نخستین بار، در مرکز رایانه‌ای اسناد زبان‌شناسی (LADL)^۱، به سرپرستی پروفیسور موریس گروس^۲ و جمعی از زبان‌شناسانی که در این راه وی را یاری می‌دادند، انجام شد و در ایران الگوی کار ما قرار گرفت.

1) Laboratoire d' Automatique Documentaire et Linguistique (LADL)

2) Maurice Gross

روش کار به این صورت بود که ابتدا فهرستی شامل تقریباً ۶۰۰۰ صفت زبان فارسی از فرهنگ معین استخراج گردید و، چون قرار بود ویژگی‌های صرفی و نحوی تک‌تک واژه‌های این فهرست با استناد به متون زبان فارسی بررسی شود، نخستین مشکل نبود لوح فشرده (CD) متون فارسی مربوط به دوره‌های گوناگون بود. بانک اطلاعاتی زبانی تنها در صورتی می‌تواند کامل باشد که شواهد کافی از داده‌های عینی زبان ارائه دهد. برای رفع این مشکل یا لاقلاً کاستن از ابعاد آن، واژه‌های مهجور و متروک و قدیمی‌تر، که در زبان فارسی امروز کاربرد چندانی ندارند، از فهرست واژه‌های مورد بررسی حذف گردیدند تا در فرصتی مناسب‌تر، طی یک بررسی، به مطالعه آنها پرداخته شود. به این ترتیب، حدود ۴۰۰۰ صفت زبان فارسی معاصر برای انجام دادن این پژوهش حفظ گردید. سپس، باید جست‌وجوی خودکار بر روی متونی آغاز می‌شد که امکان داشت در آنها ردی از ویژگی‌های موردنظر در صفت‌های رایج فارسی امروز یافت شود.

چند متن معاصر فارسی، به‌عنوان پیکره زبانی، برای تهیه این بانک اطلاعاتی حروف‌نگاری و از آنها استفاده شد، که از آن جمله است: آینه (محمد حجازی)، دارالمجانین (جمالزاده)، بوف‌کود (صادق هدایت)، سگ و لگرد (صادق هدایت)، داستان‌ها و قصه‌ها (مجتبی مینوی). دیگر متون در دسترس، به دلیل سازگار نبودن با نرم‌افزار مورد استفاده، کمک چندانی به پیشرفت کار نکردند.

واژه - دستور به شکل جدول‌هایی ارائه شده است که در آنها ویژگی‌های مقوله موردنظر در ستون‌های عمودی درج می‌شود. این اطلاعات در الگوی اصلی، که روی زبان فرانسه انجام شده بود، صرفاً به بررسی ویژگی‌های حوزه نحو اختصاص یافته بود. با پیروی از همین الگو، طرح واژه - دستور صفت‌های زبان فارسی در قالب هفت جدول ارائه گردید، با این تفاوت که واژه - دستور زبان فارسی، علاوه بر ویژگی‌های نحوی، به مشخصه‌های صرفی واژگان زبان نیز پرداخت و همه این ویژگی‌ها در مورد تک‌تک صفت‌های زبان فارسی معاصر به دقت مطالعه شد.

هر یک از این جدول‌ها به یکی از ویژگی‌های کلی صفت‌های زبان فارسی اختصاص یافته و جزئیات ویژگی مذکور ذیل هر عنوان، در ستونی مجزا، قید شده است. این به ما امکان می‌دهد تا ویژگی ذکر شده در هر ستون را بر تک‌تک واژه‌های فهرست شده

به صورت الفبایی در جدول مورد نظر بیازماییم و، اگر آن واژه ویژگی مذکور را داشت با علامت مثبت و اگر نداشت با علامت منفی، آن مورد را در جدول ثبت کنیم. به دلیل محدودیت پیکره زبانی، حاصل این کار نیز، همانند انگاره اولیه خود، با این انتقاد مواجه می‌شود که بخش بزرگی از کار با استفاده از شم زبانی گویشوران تحصیل کرده تهرانی، تاحدی که دسترسی به آنها ممکن بوده، انجام گرفته است.

جدول‌های مورد نظر، با استفاده از نرم افزار Excel 2000، طوری طراحی شده‌اند که امکان گزارش‌گیری از رایانه در کلیه موارد وجود داشته باشد. برای روشن تر شدن مطلب، نمونه‌هایی از این جدول‌ها آورده می‌شود. گفتنی است که در ارائه جدول‌ها اولویت خاصی وجود ندارد، همان‌طور که انتخاب مقوله صفت، پیش از سایر مقولات دستوری، نیز به دلیل خاصی نبوده است. به این ترتیب، هر جدول هویت خاص خود را دارد و هیچ‌یک پیش‌نیاز بررسی دیگری نیست.

جدول (۱) به ساخت درونی صفت‌های فارسی و جایگاه صفت‌های گوناگون این زبان اختصاص یافته است. در این جدول، ویژگی‌هایی بررسی شده است از قبیل تعداد تکواژها؛ جاندار یا بی جان بودن موصوف؛ ساده یا مرکب یا مشتق یا مرکب - مشتق بودن صفت، و اقسام ساخت‌هایی که، در زبان فارسی، صفت را می‌توان در آنها مشاهده کرد؛ امکان قلب موصوف و صفت و کاربردهای آن در ساخت‌های غیراسنادی و اسنادی و نیز در ساخت‌های شخصی و غیرشخصی. در مجموع، ۱۸ ویژگی گوناگون در این جدول بررسی شده است.

در جدول (۲)، ساخت درونی صفت‌های مشتق زبان فارسی، با بررسی وندهای این زبان و با استناد به نوشته‌هایی که در این زمینه مطالعه کردیم، بررسی شده است. محاسبه تعداد صفت‌هایی که با استفاده از هر یک از وندهای مذکور ساخت شده‌اند کاملاً میسر است. در این جدول، ۴۱ وند زبان فارسی (شامل ۳۷ پسوند و ۴ پیشوند رایج در زبان فارسی) بررسی شده است. شایان ذکر است که نبود مثال در برخی موارد نظیر ستون‌های ۱۶ = باشی، ۲۰ = گان و ۲۲ = وند به دلیل آن است که این پسوندها صفت ساز نیستند و نمونه‌ای در متون بررسی شده برای اثبات صفت‌سازی آنها پیدا نشد.

جدول (۱)

صفت	تعداد یکی ازها	ساخت درونی							جایگاه صفت - ساختها											
		ساده	مرکب	گروهی	مشتق	مرکب - مشتق	حرف تخریف + موصوف + صفت	موصوف + صفت + ی	موصوف + ی + صفت	موصوف + ی + فعل + صفت	صفت + موصوف	مضاف + صفت + مضاف الیه	مضاف غیر اسنادی وابسته به اسم با موصوف غیر جاندار	ساخت غیر اسنادی وابسته به اسم با موصوف جاندار	ساخت تشخیصی	ساخت غیر تشخیصی	مستقل الیه جاندار	مستقل الیه غیر جاندار	اسنادی	
تابه نا	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
تاب خورده	۴	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
نابدار	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
تابان	۲	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
نااستانی	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
تابناک	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

جدول (۳) به صفت‌های مرکب زبان فارسی اختصاص یافته است. در این جدول، اقسام صفت‌های مرکب، از قبیل صفت‌های مرکب-مشتق، صفت‌های گروهی و صفت‌های منجمدشده، از هم تفکیک شده‌اند. سپس، صفت‌های مرکب به سه دسته برون‌مرکز و درون‌مرکز و متوازن تقسیم شده‌اند و نوع صفت‌های درون‌مرکز نیز، از حیث جایگاه هسته، معین شده است. تقسیم‌بندی کلمات مرکب به دو گروه برون‌مرکز و درون‌مرکز تقسیم‌بندی معنایی است؛ در کلمات برون‌مرکز، هیچ‌یک از اجزای سازنده کلمه مرکب در تعیین معنای کل واژه به دیگری برتری ندارد؛ مثلاً، هنرپیشه نه نوعی هنر است، نه نوعی پیشه. کلمات برون‌مرکز، از نظر معنایی، بدون هسته‌اند، در حالی‌که، در کلمات درون‌مرکز، معنای کل واژه در شمول یکی از اجزای سازنده آن قرار دارد. مثلاً، در

جدول (۲)

ابلاغ	ابریشمین	ابروگشاده	ابروکمان	ابری	ابریشمی	ابراؤود	ابدایی	ابتدایی	صفت	
									وند	مثال
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ان	لرزان - درخشان
-	-	-	-	-	-	-	-	-	نده	آینده - نوازنده
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ا	دانا - کوشا
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ار	گرفتار - خریدار
-	-	-	-	+	+	-	+	+	ی	شیرازی - خیالی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	صورت جمع اسم + ی	خیالانی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	گار	ماندگار
-	-	-	-	-	-	-	-	-	کی	دزدکی - آبکی - دروغکی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ه با معنای فاعلی	رفته
-	-	+	-	-	-	-	-	-	ه با معنای مفعولی	کشته
-	-	-	-	-	-	-	-	-	و پیشینه ساز	سبیلو
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ناک	نرسناک - دردناک
-	-	-	-	-	-	-	-	-	مند	هنرمند - نروتمند
-	-	-	-	-	-	-	-	-	گر	کارگر - توانگر
-	-	-	-	-	-	-	-	-	کار	محافظه کار - ستمکار
-	-	-	-	-	-	-	-	-	فارسی	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	چی	گاریچی
-	+	-	-	-	-	-	-	-	بین / بین	مویین - رنگین
-	-	-	-	-	-	-	-	-	بته	نرینه - مادینه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	گان	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	گانه	پنجگانه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	رند	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	نبه	خبریه - نقابه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	گین	اندوگین - خشمگین
-	-	-	-	-	-	-	-	-	گون	گندگون
-	-	-	-	-	-	-	-	-	قام	زمر قام
-	-	-	-	-	-	-	-	-	آسا	برق آسا
-	-	-	-	-	-	-	-	-	سان	یکسان
-	-	-	-	-	-	-	-	-	وار	امیدوار - سوگوار
-	-	-	-	-	-	-	-	-	وش	حوروش
-	-	-	-	-	-	-	-	-	انه	استادانه - مردانه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	وز	سخنور - نامور - مردور
-	-	-	-	-	-	-	-	-	اندود	قبراندود
-	-	-	-	-	-	-	-	-	بان	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	آگین	زهر آگین
-	-	-	-	-	-	-	-	-	آلود	خون آلود
-	-	-	-	-	-	-	-	-	نده	کشنده
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ب	بجا - بهنجار
-	-	-	-	-	-	-	-	-	هم	هم عقیده - هماهنگ
-	-	-	-	-	-	-	-	-	نا	ناجنس
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ن	نچسب

مشتق / ترکیب با پسوندها

پسوندها

جدول (۳)

چهارم	چهارم	چهارم	چهارم	چهارم	چهارم	چهارم	چهارم	صفت	مثال
-	-	-	-	-	-	-	-	صفت‌های مرکب مشتق	زخم خورده
-	-	-	-	-	-	-	-	صفت‌های گروهی	از همه جا بی خبر
+	+	-	+	-	-	-	-	صفت‌های برون‌مرکز	گاوزبان
-	-	-	-	-	-	-	-	صفت‌های متوازن	شتر مرغ
-	-	-	-	-	-	-	درون	هسته آغاز	بچه مدرسه‌ای
-	-	+	-	+	+	-	مرکز	هسته پایان	کتابخانه
-	-	-	-	-	-	-	-	قید + اسم	بدزبان - زودرنج
-	-	-	-	-	-	-	-	قید + بن مضارع	زودگذر - تندنویس
-	+	+	+	+	-	-	-	اسم + بن مضارع	دروغگو - خدانشناس
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + صفت مفعولی	جهان دیده
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + صفت مفعولی موصوف	دست پخت
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + اسم	پایپای
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + حرف اضافه + اسم	حلقه به گوش - یابرجا
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + اسم	دیوسیرت
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + و + اسم (همپایه)	امن و امان
-	-	-	-	-	-	-	-	اسم - ال - اسم	بحرالعلوم
-	-	-	-	-	-	-	-	تکرار اسم	زادراه
-	-	-	-	-	-	-	-	صفت + بن مضارع	نزدیک‌بین
+	-	-	-	-	+	+	-	صفت + موصوف	بلندقند
-	-	-	-	-	-	-	-	صفت + متمم صفت	قابل ملاحظه - از خود درازی
-	-	-	-	-	-	-	-	صفت + ال + اسم	لازم الاجرا
-	-	-	-	-	-	-	-	موصوف + صفت	قد بلند
-	-	-	-	-	-	-	-	تکرار صفت	سوراخ سوراخ
-	-	-	-	-	-	-	-	مضاف + مضاف‌الیه	بحرالعلوم
-	-	-	-	-	-	-	-	ضمیمه مشترک + صفت	خود مختار
-	-	-	-	-	-	-	-	ضمیمه مشترک + بن مضارع	خود روی - خود خور
-	-	-	-	-	-	-	-	ضمیمه مشترک + صفت مفعولی	خود فروخته
-	-	-	-	-	-	-	-	ترکیبات اتباعی	پاره پوره
-	-	-	-	-	-	-	-	عدد + اسم	دو پهلو - دورو - دورنگ
-	-	-	-	-	-	-	-	عدد + اسم + ه	دو آتشه - دو خوابه
-	-	-	-	-	-	-	-	عدد + صفت	
-	-	-	-	-	-	-	-	حرف اضافه + اسم	باهوش
-	-	-	-	-	-	-	-	بی	بی‌قرار
-	-	-	-	-	-	-	-	به	بهوش
-	-	-	-	-	-	-	-	بر	برحق - برقرار
-	-	-	-	-	-	-	-	در	درهم - درخور

صفت‌های مرکب

ساخت درونی ترکیب

پژوهش‌های علمی و مطالعات تاریخی
مجموع علوم انسانی

جدول (۴)

قابلیت ترکیب با افعال حائل		فعل حائل		
خراب کردن	خراب شدن	خراب داشتن	خراب بودن	
زور خوردن	زور دادن	زور خوردن	زور دادن	
جدلی / سخت گرفتن	جدلی بودن	گرفتن	بردن	
ز یاد آگم / اضافه آوردن	چلو افتادن	آوردن	افتادن	
باقی گذاشتن	دور انداختن	برداشتن	گذاشتن	
راست گفتن	حقیر شمردن	انداختن	گفتن	
بد درآمدن	ز یاد آگم آمدن	شمردن	گشتیدن	
گیج رفتن	خوب ماندن	درآمدن	آمدن	
		رفتن	رسیدن	
		ماندن	ماندن	
		بستن	بستن	
-	-	-	-	کاپلی
-	-	-	-	کاپیتان
-	-	-	-	کانولیک
-	-	-	-	کاج نشین
-	-	-	-	کاذب
-	-	-	-	کار آزموده
-	-	-	-	کار آگاه
-	-	-	-	کار آمد
-	-	-	-	کار پرداز
-	-	-	-	کار دار

واژه‌های گلخانه، کتابخانه، کارخانه و امثال اینها، به نوعی خانه اشاره می‌شود؛ جزئی که معنای کلی واژه در شمول آن قرار می‌گیرد هسته معنایی واژه مرکب است. این هسته، در بعضی کلمات مرکب، در جایگاه آغازین (پس‌برجه) و، در برخی کلمات، در جایگاه پایانی (کتابخانه) قرار دارد؛ دسته اول را کلمات درون‌مرکز هسته‌آغاز و دسته دوم را کلمات مرکب هسته‌پایان می‌نامند. در نهایت، اجزای ترکیب در صفت‌های مرکب زبان فارسی در ۲۹ ستون مجزا و، در مجموع، ۳۵ ویژگی در این جدول بررسی شده است.

جدول (۴) به بررسی امکان هم‌آبی هریک از صفت‌های زبان فارسی با افعال حائل اختصاص یافته است. منظور از فعل حائل همان light verb است که در زبان فرانسه

به آن *verbe support* می‌گویند و، به زبان ساده، همان جزء فعلی افعال مرکب فارسی است. به این ترتیب، با استناد به این جدول، می‌توان دریافت که صفت‌های زبان فارسی تا چه حد و به چه ترتیب در ساخت افعال مرکب دخیل‌اند. در این جدول، ۲۳ فعل حائل زبان فارسی که، در ساخت افعال مرکب، صفت‌های مورد بررسی را همراهی می‌کنند فهرست شده‌اند. البته در این جدول، مانند دیگر جدول‌ها، بی‌نشان‌ترین صورت هر فعل مبنای بررسی قرار گرفته و به صورت‌های ادبی و گونه‌های معادل آنها توجه نشده است.

جدول (۵) به نقش‌های گوناگونی اختصاص یافته است که صفت‌های زبان فارسی، بدون تغییر و به همان صورت که هستند، می‌توانند ایفا کنند. ویژگی‌های دیگری که در این جدول بررسی شده عبارت‌اند از: امکان کاربرد صفت مورد نظر به عنوان اسم؛ قابلیت ایفای نقش قید فعل؛ قابلیت ایفای نقش صفت صفت، قید صفت؛ قابلیت تکرار صفت؛ قابلیت پذیرش متمم و، در صورت وجود این قابلیت، تعیین اینکه متمم مورد نظر قبل از صفت می‌آید یا بعد از آن؛ متمم بعد از صفت بدون حرف اضافه و با کسره به صفت مربوط می‌شود یا بدون حرف اضافه و بدون کسره؛ در صورتی که متمم مورد نظر نیاز به حرف اضافه داشته باشد، کدام حرف اضافه قبل از آن می‌آید، و آیا حرف اضافه مورد بحث را می‌توان حذف کرد و جای آن را به کسره داد یا حتی کسره را نیز می‌شود حذف کرد یا نه؛ آیا صفت مورد بررسی می‌تواند در ساختی مثل صفت + فعل اسنادی + که... / از اینکه... قرار بگیرد؟ (مانند متوجه هستید که... / خوشحالم که / از اینکه)؛ آیا صفت مورد نظر می‌تواند صفت بگیرد یا خیر؛ آیا صفت مورد نظر می‌تواند قید بگیرد یا نه، و امثال اینها. در مجموع، ۲۱ ویژگی در این جدول بررسی شده است.

در جدول (۶)، با بررسی ۲۳ مورد گوناگون، قابلیت‌های اسم‌سازی صفت‌های زبان فارسی معاصر مطالعه شده است. در این جدول، شیوه‌های مختلف اسم‌سازی در زبان فارسی بررسی شده و بر تک‌تک صفت‌های مورد مطالعه اعمال گردیده است. از جمله این قابلیت‌ها، می‌توان اسم‌شدن از طریق اشتقاقِ پسوندی را نام برد که جمعاً ۹ مورد را در بر می‌گیرد. سپس، اسم‌سازی از طریق ترکیب بررسی شده است، به این ترتیب که مادهٔ مضارع بعضی افعال زبان فارسی قابلیت بسیاری برای اسم‌سازی دارند، از آن جمله است بن مضارع افعالی چون ساختن، نمودن، دیدن، گرفتن و امثال اینها.

جدول (۵)

قابلیت‌های صفت

او نایبای مادرزاد است استوار قلم برداشتن آبی روشن مرد نایبیا زیاد، واضح نیست سرد سرد از جدا بی خیر بحر العلوم قابل انتقاد درد آشنا	تغییر نقش	نقش اسمی دارد	متمم بعد از صفت											
			متمم با حرف اضافه											
		نقش	نایبیا	ناپاک	ناپخته	ناپذری	ناپدید	ناپز	ناپسری	ناپسند	ناپوشیده	ناپیدا	ناپموده	ناپیوسته
		در نقش قید فعل	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		نقش صفت صفت	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		نقش و بسته به اسم	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
		در نقش قید صفت	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		قابلیت تکرار	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		متمم قبل از صفت	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
		با ال	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		متمم بدون حرف اضافه با کسره	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		متمم بدون حرف اضافه و بدون کسره	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		از	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		با	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		در	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		به	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		برای	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		تعمیر حرف اضافه با کسره	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		جدا کسره	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		صفت + فعل اسنادی + که... از اینکه...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		صفت همی گیرد	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		قید همی گیرد	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		قابلیت ترکیب با قیدهای شدت	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-

جدول (۴)

صفت										مثال	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	خودش کاربرد اسمی دارد	درارا-بهننا
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ا	بهنه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ه	بیری - درستی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ی مصدری	شیرازی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ی نسبی	تیرگی
+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	گی	وحشیگری
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	گری	ابدیت
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ثبت	خل بازی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	بازی	نگنا
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	نا	شبه سازی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	سازی	مطلوم نمایی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	نمایی	بدبختی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	بختی	سختگیری
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	گیری	خودکم بینی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	خود + صفت + ماده مضارع + ی	بزرگ مرد - درشتی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	صفت توصیفی + اسم	بازار سیاه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اسم + صفت	هزار یا
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	صفت عددی + اسم	بدوبراه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	صص توصیفی = (Q و) + صص توصیفی	از بد بودن چه نتیجه ای گرفتی؟
-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	به همراه فعل اسنادی	برای پولدار شدن هر کاری می کند
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	به صورت مصدر یا هر فعل دیگر	خانگی ---- خانه
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	با حذف پیشوند یا پسوند	سابق ---- سبقت
-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	کلمه ریشه عربی دارد و تغییر شکل می دهد	

صفت + پسوند های
به صورت اشتقاقی
شبه اسم شدن
قابلیت تبدیل به اسم یا ساخت اسمی

در جدول (۷)، قابلیت قیدسازی صفت های زبان فارسی، با بررسی شیوه های گوناگون قیدسازی، مطالعه شده است. در این جدول، قیدهای پسوندی و تنوین دار از قیدهایی که به کمک نقش نما ساخته می شوند متمایز شده و، به این ترتیب، قابلیت قیدسازی صفت ها به شیوه های گوناگون بررسی شده است. در این جدول، نقش نماهایی که امکان قیدسازی را به صفت می دهند در ۱۲ ستون بررسی شده اند. در مجموع، ۲۳ ویژگی در این جدول مطالعه شده است.

جدول (۲)

مثال	صفت	پایه کسره	پایه جر	پایه ميم	پایه تال	پایه تامل	پایه واو	پایه ياء
	به تنهایی نقش قیدی دارد	-	+	-	-	-	-	-
اشکارا	ا	-	-	-	-	-	-	-
شجاعانه	انه	-	-	-	-	-	-	-
دیوانه وار	وار	-	-	-	-	-	-	-
	آسا	-	-	-	-	-	-	-
خشکه حساب کردن	ه	-	-	-	-	-	-	-
کاملأ - رسماً	صفت + تنوین	-	-	-	-	-	-	-
دردستی - چهار چشمی	صفت عددی + اسم + ی	-	-	-	-	-	-	-
دورادور / ننگانگ	صفت + ا + همان صفت	-	-	-	-	-	-	-
به طور خلاصه	به طور ... / به طوری ... ی	-	-	-	-	-	-	+
به نحو شایسته ای	به نحو ... / به نحوی ... ی	-	-	-	-	-	-	-
به طرز زیبایی	به طرز ... / به طرز ... ی	-	-	-	-	-	-	-
به گونه ای زیبا	به گونه ای	-	-	-	-	-	-	-
به شکل درست	به شکل ... / به شکل ... ی	-	-	-	-	-	-	-
به صورت دائمی	به صورت ... / به صورت ... ی	-	-	-	-	-	-	-
به شیوه خدابندانه ای	به شیوه ... / به شیوه ای ...	-	-	-	-	-	-	-
به سبک ژاپنی ها	به سبک ... ها	-	-	-	-	-	-	-
مثل ژاپنی ها	مثل ... (ها)	-	-	-	-	-	-	-
مثل آدم های مگ	مثل / به سبک / به شیوه + اسم + های + صفت	-	-	-	-	-	-	+
در عین خوشبختی	در عین + صفت + ی	-	-	-	-	-	-	-
کم کم	تکرار صفت	-	-	-	-	-	-	-
نم نمک - خوش خوشک	تکرار صفت + ک	-	-	-	-	-	-	-
یک طرفه	صفت عددی + اسم + ه	-	-	-	-	-	-	-

از ترکیب با پسوند ها و تنوین

نقش نماهای صفت

شیوه های قید سازی

قابلیت تبدیل به قید

در حال حاضر، تنها بررسی مقوله صفت به طور کامل انجام شده است. این بررسی شامل ۷۰۰۰۰۰ داده در این مقوله می شود که به صورت لوح فشرده در اختیار پژوهشگران زبان فارسی قرار خواهد گرفت.

گرچه روش منتخب در این تحقیق روشی داده بنیاد است، شاید استفاده از شم زبانی گیوشوران زبان فارسی نه تنها اشکالی برای این کار به شمار نیاید بلکه حتی نقطه قوت آن

باشد؛ زیرا آوردن مثال از متون فارسی، گرچه پژوهش را مستند و قابل اعتماد می‌کند، صرفاً چیزهایی را ارائه می‌کند که قبلاً به کار رفته‌اند، در حالی که زبان تنها به آنچه گفته شده محدود نمی‌شود، بلکه همه آن چیزهایی را نیز شامل می‌شود که گویشوران بالقوه قادرند آنها را تولید کنند.

در خاتمه، باید به نکته‌ای اشاره کنم که ذکر آن حایز اهمیت بسیار است و آن توجه هرچه بیشتر به انجام طرح‌های بنیادی است که نتایج آنها می‌تواند منشأ پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه‌های گوناگون مطالعات زبان فارسی باشد. از سوی دیگر، تهیه بانک اطلاعاتی، از نوعی که در طرح واژه- دستور می‌بینیم، بدون دسترسی به پیکره زبانی کاملی از متون فارسی میسر نیست. لذا، هدف از ارائه این گزارش تأکید بر اهمیت ایجاد کتابخانه رایانه‌ای زبان فارسی است که وجود آن هر روز ضروری‌تر به نظر می‌رسد.

□

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی